

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	24ain Ebrill 2023
TEITL:	Diweddariad ar waith Hunaniaith – Menter Iaith Gwynedd
AWDUR:	Iwan Hywel, Pen Swyddog Hunaniaith- Menter Iaith Gwynedd
PWRPAS YR ADRODDIAD	Cyflwynir yr adroddiad hwn er mwyn rhoi cefndir i aelodau'r Pwyllgor am waith a blaenoriaethau cyfredol y fenter.

1. Cefndir

1.1 Bwriad sylfaenol Hunaniaith, Menter Iaith Gwynedd yw cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ym mhob rhan o'u bywydau ac ym mhob cymuned ledled Gwynedd. Yn yr adroddiad hwn, edrychir yn ôl ar y flwyddyn ddiwethaf a chyflwyno esiamplau o waith y swyddogion er mwyn gwella dealltwriaeth yr Aelodau o'r math o ymyraethau sydd yn cael eu cynllunio ar draws y gwahanol feysydd.

1.1.1 Cychwynnodd Pen Swyddog newydd Hunaniaith ei waith ym mis Mai 2022, hynny yn dilyn penderfyniad y Cabinet yn 2021 i ariannu Pen Swyddog i'r fenter iaith "i ganolbwyntio ar ddenu grantiau newydd a chodi incwm, gwella'r cyswllt cymunedol, denu mwy o aelodau cymunedol i'r Grŵp Strategol a gweithio tuag at fod yn endid annibynnol." Ariennir y swydd am 4 blynedd o 2021.

2. Trosolwg o waith 2022-2023

2.1 Yn dilyn cyfnod gwahanol Covid 19 gwelodd 2022-2023 ni'n mynd yn ôl i drefn fwy arferol o ddigwyddiadau a gweithgareddau yn y cawd, ond oherwydd poblogrwydd ymysg defnyddwyr ein gwasanaeth mae rhai elfennau digidol/rhithiol yn parhau.

2.2 Mae rhan fwyaf o'n gwaith yn canolbwyntio ar Thema 2 strategaeth Cymraeg 2050, sef 'Cynyddu Defnydd y Gymraeg'. Rhennir ein gwaith gyda'r cyhoedd yn dri maes penodol sef Plant a Phobl Ifanc, Teuluoedd a Chymuned. Yn adran 3 yr adroddiad hwn rhoddir blas o rai o'r prif gynlluniau ddigwyddodd yn 2022-23 o fewn y 3 maes.

2.3 Rydym angen denu mwy o wirfoddolwyr i weithredu dros y Gymraeg yn ein cymunedau ar draws y sir, felly nid 'cynnal' neu 'drefnu' digwyddiadau yn unig rydym yn anelu i wneud, ond cynllunio digwyddiadau ac ymyraethau fydd yn ysbrydoli, fel bod modd i ni rymuso a chefnogi cymunedau ac unigolion i weithredu eu hunain hefyd.

- 2.4 Penodwyd 'Grŵp Arweiniol' o wirfoddolwyr newydd yn haf 2022 i arwain ar symud y Fenter Iaith i fod yn endid annibynnol o'r awdurdod lleol, ceir mwy o wybodaeth ac amserlen arfaethedig yn adran 4 yr adroddiad hwn.
- 2.5 Llwyddwyd i ddenu cyllid ychwanegol yn ystod y flwyddyn, £22,000, o gronfeydd amrywiol oedd yn cynyddu ein capasiti i gynnig mwy o weithgarwch ac yn creu incwm fydd yn gefn i ni wrth i Hunaniaith newid dros y flwyddyn nesaf.

3. Prosiectau penodol

3.1 Teuluoedd

3.1.2 **Llyfrgelloedd**- Cydweithiwyd gydag adran llyfrgelloedd y sir i drefnu taith 'Sesiwn Teulu- Amser Stori a Cherdd', o dan ofal cwmni Cyswllt Sain, mewn pedwar o lyfrgelloedd ar draws y sir (Bala, Bethesda, Porthmadog, Blaenau Ffestiniog)

3.1.3 **Llanbedrog**- Drwy weithio ar y cyd gyda grŵp lleol 'Pwyllgor Cae Chwarae Llanbedrog' trefnwyd gwasanaeth carolau yn oriel Plas Glyn y Weddw oedd yn cynnwys dysgwyr yn canu carolau Cymraeg, yr ysgol leol yn cymryd rhan a phob anerchiad yn y Gymraeg. Hefyd yn Llanbedrog a drwy gydweithio efo'r pwyllgor lleol cafwyd 'Disgo Dwynwen' gyda bron i 50 cant o blant a 25 o rieni'n mynychu.

3.1.4 **Canolfannau Trochi**- Drwy ddatblygu ein partneriaeth gyda'r adran addysg rydym wedi cychwyn estyn allan i deuluoedd newydd sydd yn anfon eu plant i'r canolfannau trochi er mwyn creu system o gefnogaeth i'r teulu cyfan, nid dim ond y disgybl, gyda'r nod fod hyn yn arwain at y teuluoedd hynny yn dod yn agosach at y Gymraeg ac yn ei defnyddio hi. Cychwynnodd y gefnogaeth yma'n ystod 2022-23 drwy gyflwyniadau digidol bob tymor i rieni, cyflwyniadau am hanes yr iaith, y sefyllfa bresennol, ble i fynd am gefnogaeth a ble i'w defnyddio hi'n lleol.

3.1.5 **Ffestiniog**- Sesiynau 'Wenglish'- yn ardal Ffestiniog, gwneud pethau sydd ddim yn canolbwyntio ar y Gymraeg, ond drwy'r Gymraeg. 'Wenglish' yn hytrach na Chymraeg, i ddenu a hybu teuluoedd i ddefnyddio hynny o Gymraeg sydd ganddynt heb ddisgwyliad ar neb i fod yn berffaith, rhugl ayb yw nod y sesiynau hyn. Cafwyd sesiynau chwerthin a dweud jôcs, sesiynau chwarae yn y parc a chadw'n heini, yn cwrdd mewn gwahanol lefydd fel ffarm leol, caffi lleol ayb.

3.1.6 **Bangor**- Cydweithiwyd gyda MSparc 'Ar y lôn' ym Mangor i gynnig gweithdai celf i deuluoedd yn arwain fyny at y Nadolig ac at ddathliadau Gŵyl Ddewi yn y ddinas.

3.2 Plant a Phobl Ifanc

3.2.1 **Digidol**- Yn ddigidol rydym yn bachu ar y cyfleodd sydd o dynnu ysgolion y sir, y canolfannau trochi a theuluoedd - pan mae'r plant gartref, i wneud gweithgareddau yn y Gymraeg, cynigwyd y canlynol:

- Cwis Dim Clem 2023 (Cwis cenedlaethol y mentrau iaith)- i ysgolion y sir- 15 ysgol a 226 disgybl o Wynedd wedi cymryd rhan, gydag Ysgol Cefn Coch, Penrhyndeudraeth yn dod yn drydydd drwy Gymru gyfan!
- Sesiynau gwyddoniaeth gan Gwmni 'Sbarduno' yn ystod gwyliau ysgol, pedair sesiwn i gyd gyda dwy o'r rhain wedi eu trefnu'r benodol ar gyfer disgyblion y canolfannau trochi- 36 plentyn wedi cymryd rhan
- Cwisys Kahoot yn cael eu rhannu gyda'r ysgolion, a theuluoedd i'w gwneud adref, i gyd-fynd gyda digwyddiadau megis Santes Dwynwen, Dydd Miwsig Cymru a Gŵyl Ddewi
- Clwb gemau fideo misol Mentrau iaith y gogledd

3.2.2 **Cwpan y Byd**- defnyddio'r twrnament i greu cyffro am y Gymraeg, mae enghreifftiau o'r gwaith fel a ganlyn:

- Cystadleuaeth dylunio Het Bwced cenedlaethol y Mentrau Iaith drwy'r ysgolion ac i deuluoedd wneud gartref- 51 ysgol a 1,358 o geisiadau o Wynedd
- Murlun o Ethan Ampadu, chwaraewr Cymru, a gig gan Elidir Glyn yn ysgol Dyffryn Nantlle gyda phlant ysgol Bro Lleu hefyd yn mynychu

3.2.3 **Haf o Hwyl**- buom yn rhan o gais cenedlaethol y Mentrau Iaith i gronfa Haf o Hwyl Llywodraeth Cymru, llwyddwyd i ddenu £12,500 oedd i'w wario ar weithgareddau i blant a phobl ifanc yn ystod yr haf, trefnwyd 23 digwyddiad gyda 341 o blant yn mynychu'r digwyddiadau. Trefnwyd digwyddiadau ym Mangor, Bethesda, Blaenau Ffestiniog, Bala, Penygroes, Penrhyndeudraeth, Llanbedrog, Dinas Dinlle a Nefyn. Rhai o'r digwyddiadau a drefnwyd:

Dringo	Padylfyrddio	'Gwyllgrefft' (Bushcraft)
Disgos	Perfformio	Llywio Mynydd

Diwrnod o hwyl i ffoaduriaid o'r Wcráin yng Ngwersyll yr Urdd Glan Llyn

3.2.4 **Cynlluniau Cymunedol i blant a phól ifanc:** Gyda gweithgarwch yn y cnawd anelwn i lenwi bylchau a threialu a datblygu cynlluniau cymunedol sydd efo'r posibilrwydd o barhau yn yr hir dymor heb ein cefnogaeth. Yn ystod y cyfnod:

- Parhaodd Llwyfan Llŷn (clwb theatr yn Sarn, Pen Llŷn). Bellach rydym yn rhoi llai o gymorth ariannol i'r gweithgarwch hwn drwy dynnu nôl yn raddol a gofyn i rieni gyfrannu mwy at y sesiynau i blant a phobl ifanc, anelwn fod y gweithgarwch hwn yn sefyll ar ei draed ei hun erbyn ail hanner 23-24.
- Ysgol Goedwig, Llanywer- ymateb i alw lleol am weithgarwch yn yr awyr agored yn y Gymraeg, eto treialu yn y lle cyntaf drwy gynnig am ddim, anelu i ddatblygu drwy fod rhieni'n talu yn ystod 23-24. Sesiynau megis adnabod planhigion, codi lloches, cychwyn tân ayyb
- Theatr Derek Williams, Bala- sesiynau celfyddydol ym Mhenllyn i dreialu'r galw am weithgarwch o'r fath yn fwy cyson

3.2.5 **Dylanwadu:** Drwy ein gwaith ceisiwn ddylanwadu ar ddigwyddiadau a mudiadau sydd yn y gorffennol wedi peidio â gwneud llawer yn y Gymraeg. Mae hyn er mwyn ceisio dylanwadu ar eu defnydd o'r iaith ac iddynt gynnig gweithgarwch yn y Gymraeg i blant yn y dyfodol, a thrwy hynny gynyddu defnydd a 'normaleiddio'r Gymraeg' yn enwedig yn ein hardaloedd sydd â chanrannau is o siaradwyr Cymraeg. Yn y cyfnod hwn gwelwyd ni'n gwneud hyn gyda:

- Elusen Asynnod Eryri, Dyffryn Ogwen- datblygu a'u cefnogi i gynnig digwyddiad yn y Gymraeg i blant gydag anabledau

- Academi Westend Academy, Bangor- cefnogi'r ysgol theatr i gymryd rhan yng ngweithgarwch Gŵyl Ddewi Bangor gyda'r academi am y tro cyntaf erioed yn canu caneuon yn y Gymraeg

3.2.6 Ysgolion ac adran addysg- Cydweithiwn gydag ysgolion a'r adran addysg ac yn ystod y cyfnod hwn gwnaethpwyd hyn i:

- Digwyddiad "ymgyngori" gyda 16 o ddisgyblion blwyddyn 8 pedair ysgol uwchradd o Feirionnydd yn Glan Llyn, cyfle i ni ddysgu beth sy'n bwysig, beth yw arferion ieithyddol a be hoffai'r plant yma ei weld yn digwydd yn y Gymraeg, hynny yn a thu allan i'r ysgol. Bydd y wybodaeth a gasglwyd yn sail i'n cynllunio a cheisiadau cyllido yn y flwyddyn nesaf
- Gweithgareddau awyr agored, hwylusir gan yr Urdd, i ddisgyblion blwyddyn 8 ysgolion uwchradd Tryfan a Friars ym Mangor- dod a siaradwyr hyderus a dihyder ynghyd yn yr awyr agored i geisio dylanwadu ar ddefnydd iaith

3.3 Cymuned

Drwy ein gwaith cymunedol rydym yn ceisio grymuso unigolion a chymunedau i gymryd yr awenau a threfnu pethau lleol yn Gymraeg, yn ogystal â threfnu digwyddiadau sy'n tynnu cymunedau at ei gilydd, yn codi bri ac ymwybyddiaeth ac yn dangos be sy'n bosib, yn y cyfnod hwn digwyddodd:

- 3.3.1 Digwyddiadau dathlu Gŵyl Ddewi, dinas Bangor-** Menter iaith Bangor wedi cychwyn y dathliadau hyn rhai blynyddoedd yn nôl, bellach dan arweiniad grŵp sy'n cynnwys cyngor y ddinas gyda nifer o bartneriaid, gyda'r fenter iaith yn chwarae rôl allweddol. Digwyddiadau yn cynnwys gorymdaith a chyflwyniadau celfyddydol sy'n dod a phawb ynghyd ac yn cyflwyno'r Gymraeg i gynulleidfa newydd.
- 3.3.2 Sesiynau Rheolaidd i Ddysgwyr-** Paned a Moidyr (Bangor), Clwb Sgwrsio (Trawsfynydd), Clwb Siarad (Groeslon)- sesiynau rheolaidd i ddysgwyr- digwyddiadau sy'n derbyn ein cefnogaeth ni, ond sydd hefyd yn ddibynnol ar wirfoddolwyr ac sy'n gallu digwydd heb aelodau staff yn mynychu, sef y delfryd rydym yn anelu amdano gyda sesiynau i ddysgwyr, a gweithgarwch arall, ar draws y sir.
- 3.3.3 Clwb Rhedeg, Bangor-** clwb ymarfer loncian ysgafn pob pythefnos gyda'r pwyslais ar fwynhau a siarad yn hytrach na rhedeg yn gyflym
- 3.3.4 Teithiau Cerdded i Ddysgwyr-** Mae ein teithiau cerdded i ddysgwyr yn parhau yn boblogaidd tu hwnt, ac er bod teimlad bod hyn yn drwm o ran amser staff, mae adborth clir gan y dysgwyr fod y rhain yn cael eu mwynhau'n ofnadwy ac yn hanfodol i ychwanegu at eu profiad o ddysgu yn y dosbarth ac i ddod i ddeall a themlo'n rhan o'u cymunedau lleol. Anelwn i ddatblygu'r rhain gyda mwy o arweinwyr gwirfoddol yn y dyfodol. Yn y cyfnod hwn cafwyd 8 taith mewn ardaloedd amrywiol yn cynnwys: Porthmadog, Llanystumdwy, Bangor, Bethesda a Nefyn.

- 3.3.5 **Cefnogaeth i glybiau golff**- Drwy ein cefnogaeth, ac ar y cyd, mae clybiau golff Nefyn ac Abersoch bellach yn trefnu nosweithiau adloniant Cymraeg, yn y cyfnod cafwyd nosweithiau gyda John ac Alun, Dylan Morris ac Annette Bryn Parry. Mae'r clybiau bellach yn gweld manteision digwyddiadau Cymraeg ac yn awyddus i wneud mwy, hyn wrth gwrs yn dilyn ein cefnogaeth ac ymyrraeth gychwynnol. Mae Clwb Golff Abersoch, yn sgil ymyrraeth Hunaniaith, wedi cofrestru fel lleoliad perfformio gyda chynllun Noson Allan.
- 3.3.6 **Cyngor**- Rhoddwyd cyngor ac arweiniad cychwynnol i grŵp newydd sydd wedi dod at ei gilydd yn Llanuwchllyn i geisio prynu'r dafarn leol i'w sefydlu fel Menter Gymunedol Gymraeg, o'r arweiniad hwn bu'r grŵp yn llwyddiannus mewn cais grant i gronfa Cwmpas.

4. Y dyfodol

Mae Hunaniaith wedi datblygu ac esblygu dros y flwyddyn ddiwethaf, a bydd hyn yn cyflymu yn ystod 2023-24.

4.1 Newid i fod yn endid annibynnol-

4.1.2 **Cofrestru Cwmni ac Agor cyfrif banc**- Dan arweiniad ein grŵp o 11 o wirfoddolwyr anelwn i gofrestru cwmni nid er elw ac agor cyfrif banc yn ystod gwanwyn 2023, enw'r endid newydd fydd Menter Iaith Gwynedd. Gwneir hyn yn gynt yn hytrach na'n hwyrach er mwyn denu mwy o wirfoddolwyr a medru mynd ar ôl cyllid ychwanegol.

4.1.3 **Lansiad**- Byddwn yn cael 'lansiad meddal' yn yr Eisteddfod, yn datgan i'r byd bod 'Menter Iaith Gwynedd' ar y ffordd ac yn cynnal ymgyrch i bobl ymuno efo ni i wneud gwahaniaeth yn eu cymunedau.

4.1.4 **Swyddogion Cyflogedig**- Bydd y staff yn parhau yn gyflogedig i Gyngor Gwynedd yn ystod 23-24, gan newid yn swyddogol i fod yn gyflogedig gan yr endid annibynnol newydd 1af o Ebrill 2024

4.1.5 **Strategaeth Gyllido a Chynllun busnes**- rydym yn datblygu'r rhain ar hyn o bryd. Llwyddwyd i ddenu arian ychwanegol gan Lywodraeth Cymru, adran Economi Cyngor Gwynedd ac adran Ieuenctid Cyngor Gwynedd yn ystod 2022-23. Byddwn yn anelu am gronfeydd y loteri ac Arfor2 yn ystod 23-24, yn ogystal ag adnabod bylchau masnachol gall y Fenter Iaith ar ei newydd wedd ystyried ei llenwi drwy gynnig gwasanaethau masnachol.

4.2 Blaenoriaethau 23-24

4.2.1 **Ardaloedd Blaenoriaeth**- Byddwn yn cefnogi cymunedau ar draws y sir, ond byddwn yn canolbwyntio peth o'n gwaith yn ardaloedd Penllyn, Pen Llŷn, Bangor, Dyffryn Ogwen a'r Felinheli, hyn yn dilyn canlyniadau cyfrifiad 2021 ac oherwydd ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol.

4.2.2 **Cynulleidfaoedd Blaenoriaeth**- Mae plant a phobl ifanc, a chael plant sy'n gallu siarad Cymraeg i'w defnyddio hi, yn flaenoriaeth.

4.2.3 **Partneriaethau**- mae cryfhau ein hymwneud gyda mudiadau, asiantaethau a grwpiau cymunedol yn hanfodol. Byddwn yn parhau i fod yn rhan o rwydwaith newydd 'Mentrau Cymunedol Gwynedd', cryfhau ein hymwneud gyda grwpiau gwirfoddol a gwneud y mwyaf o ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol drwy weithio mewn partneriaeth â nhw ar sawl cynllun, gan gynnwys arwain ar greu gwaddol ieithyddol i ymweliad yr Eisteddfod tu hwnt i fis Awst.

5. Argymhelliad

Argymhellir bod y pwyllgor yn derbyn a nodi'r adroddiad.